

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 18:00
בבית המדרש הגדול "ברכת יצחק" דימונה

והתענג בדשן

"והתענג בדשן נפשכם, הסו אַזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמְעוּ וְתַחֲזִי נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נה ב)

המשך במצות כיבוד אב ואם פרנסת הבן כשאין לאבא

לקפוץ אפילו לגהינם! שלש מצוות יוצאות דופן שבשביל לקיימן צריך אפילו לחזר על הפתחים.

השוואת כבוד ההורים לכבוד הקב"ה

א. הגמרא במסכת קידושין (כ טז) מביאה כמה השוואות שהשווה הקב"ה את כבוד ההורים לכבודו, דהיינו שמה שציוה אותנו לנהוג בו יתברך, כך ציוה אותנו שנתנהג עם הורינו. וזה מראה כמה הערכה וחיבה יש לבורא עולם למצות כיבוד אב ואם.¹ הנה נאמר בתורה

ובזה מובנים דברי המדרש המפליאים, פלא והפלא, נקרא לכם לשון המדרש (בראשית רבתי עמוד 147) על הפסוק: "וירא יעקב מאוד ויצר לו", למה נתיירא? אמר כל השנים הללו, עשו יושב ומכבד את הוריו, תאמר שבא עלי מכח כיבוד אב ואם. **ללמד שגדול כח כבוד אב ואם כתלמוד תורה**, שנאמר (דברים ל ט): "כי הוא חיך ואורך ימיו", ובכיבוד אב ואם נאמר, "למען יאריכון ימיו" (שמות כב א), ללמד שכל המכבד את אביו ואמו, מובטח לו שהוא בן העולם הבא **אף על פי שאינו בן תורה**, ובלבד שיהיה נקי מעבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, ולשון הרע, וחילול השם, וחילול שבת בפרהסיא. ומעשה ברבי יהושע בן אלם שנראה לו אליהו הנביא בחלום ואמר לו, שמח בליבך שאתה וננס בן כפר קיסור הקצב, ראה מושבך ומושביו שווים, וחלקך וחלקו שווים בגן עדן. כיון שנעור משנתו, חשב בליבו, אוי לו לאותו האיש שמיים שנולד תמים היה ביראת קונו, ולא היה לו עמל אלא בתורה, ולא הלך ארבע אמות בלא ציצית ובלא תפילין, והיו לו שמונים תלמידים, ושוקלים מעשי ותורתו עם קצב אחד?! בשבועה, לא אשב, ולא אכנס לבית המדרש עד שאלך ואמצא אותו הקצב שהוא חברי בגן עדן. מה עשה? הלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ושאל בשם האיש ובשם עירו. כיון שנכנס לעירו, שאל היכן ננס? אמרו לו כל בני העיר, אדונינו, מה אתה מבקש אותו האיש, אתה צדיק ונזר ישראל ותשאל עליו?! אמר להם מה מעשיו? אמרו לו, שב וסעוד אתה ותלמידיו שאתם עייפים מטורח הדרך, שאותו ננס קצב הוא, ומה אתה צריך לו?! אמר להם, העבודה, לא אוכל כלום אני ותלמידי עד שתראו לי אותו. מיד שלחו אחריו בשבילו. אמרו לו, רבי יהושע משגר בשבילך. אמר להם, מי אני ומי אבותי שרבי יהושע אור ישראל משגר בשבילי?! אמרו לו, עמוד ולך עמנו. חשב בעצמו שהם מלעיגים עליו, אמר להם, לא אלך. חזרו אצל רבי יהושע, אמרו לו, אור עינינו, כבר הלכנו ובעט בנו. מיד עמד רבי יהושע הוא ותלמידיו והלכו אצלו. מיד בא ונפל לפני רבי יהושע, אמר לו, אדוני, מה היה בי ומה יום מיומי שאתה מבקש אותי? אמר לו, דבר לי אליך. אמר לו, אדוני בני. אמר לו, מה מלאכתך? אמר לו, קצב אור, ויש לי אב ואם זקנים ואינם יכולים לעמוד ולא לישב, ואני מלבישם ומאכילם ומרחיצם בידי. מיד עמד רבי יהושע ונשקו על ראשו, אמר לו: בני, אשריך ומה נעים גורלך, ואשרי חלקי שזכיתי להיות חברך בגן עדן, ואשרי אביך שיצאת ממנו. הא למדת, כמה גדול שכר כיבוד אב ואם, ולפיכך היה מתיירא יעקב מעשו, לפי שהוא היה זהיר בכבוד אבותיו. ע"כ. מפליא לעשות! עד כדי כך! כששומע רבי יהושע שכן עושה הקצב מצות כיבוד אב ואם, חלק פתאום נרגע, כבר נפטרה לו החידה התעלומה, הוא כבר מעכל ומשלים עם חלקו בעולם הבא, ולא שהוא משלים כי אין לו בריה, אלא הוא מתפאר בזה ואומר: "אשרי חלקי שזכיתי להיות חברך בגן עדן", וכביכול הקצב יותר ממנו, כי הקטן נתלה בגדול. פלא והפלא. ועל זה אומר המדרש: **"ללמד שגדול כח כבוד אב ואם כתלמוד תורה"**.

הקב"ה משווה את כבוד ההורים לכבודו. מטרת הבריאה להרבות אהבה ואחווה בין הבריות ולשמחם. האם כיבוד אב ואם שווה לתלמוד תורה. כיבוד אב ואם מכספו של האב. מצוה שמתן שכרה בצידה, אין כופין עליה. האם הבן חייב לפרנס את אביו כשאין לו? "בשביל ההורים, צריך להיות מוכן

¹ ואפשר שהטעם בזה שעד כדי כך בורא עולם משווה את כבוד ההורים לכבודו, כי בעצם כשאדם מכבד את הוריו, הוא מקיים את מטרת הבריאה, כמו שמצאנו מעין זה בגמרא מסכת שבת (קכז ע"א): "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכניה". ולכאורה למה עד כדי כך?! מה כבר הוא עשה, בזבוז על חברו שלו קצת עוף, שניצל, עם מנה אחרונה וגלידה?! אלא הביאור בזה כך: תארו לכם, היו אומרים לאדם, מה אתה מוכן לעשות כדי שמרן זצ"ל או בבא סאלי יבוא לבית שלך? או הו... מה הוא לא היה עושה... והנה כאן אומרים לו, לא בבא סאלי יבוא לבית שלך, אפילו לא רבנו יוסף חיים, ואפילו לא מרן רבנו יוסף קארו, ואפילו לא הרמב"ם, ואפילו לא משה רבנו, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו מגיע אליך, או הו... כמה הכנות, כמה התלהבות... אי אפשר לשער ואי אפשר לתאר כלל ועיקר... והנה חז"ל אומרים לך "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכניה", אם אתה מכניס אורחים לבית שלך, זה יותר גדול מלהכניס את השכינה, למה? מה קרה? כולה... כמה אורחים נחמדים באו אצלו והלכו, למה עד כדי כך?! אלא אנחנו צריכים להבין שמטרת כל הבריאה, התורה והמצוות, היא להרבות אהבה ואחווה בין הבריות ולשמחם, כמו שאמרו בתנא דבי אליהו: "אמר הקב"ה לישראל: בני אהובי, כלום חסרתי לכם דבר, ומה אני מבקש מכם? הא איני מבקש מכם, אלא שתהיו אוהבים זה את זה, ותהיו מכבדים זה את זה...". גם הגאון מוילנא, בסוף האגרת לאשתו, כתב: **"ומצוה גדולה לשמח לכל אדם, ובזה רוב מצוות התורה לשמח לאדם"**, שמעתם? זה עיקר המצוות, שמחה את בני האדם. וממילא אם זה רצון הבורא, נמצא שעיקר מצות הכנסת אורחים זה לא העוף ולא השניצל ואפילו לא הגלידה, אלא בעיקר: החיוך, והצורה הנאה, איך אני מקבל את האורח באהבה ובשמחה. נמצא שבבורה כזו, אני בפועל עושה את רצון הבורא, כי בזה אני מרבה אהבה ואחווה ושלוש, לכן זה שווה להקב"ה יותר מלהקביל פני שכניה ממש, כי רצונו זהו כבודו, וכיון שרצונו של השם יתברך שנאיר פנים אחד לשני, ממילא זהו כבודו, והוא מתכבד בזה יותר כשאנחנו נוהגים כך אחד עם השני.

לכן גם מצות כיבוד אב ואם שכל מעלתה אך ורק כשנעשה הכיבוד בצורה טובה ומכובדת, וכדברי הגמרא בקידושין (לא ע"א): יש מאכיל לאביו פסיוני [עוף שליו חשוב ושמן] ונטרד מן העולם, ויש מטחינו בריחיים וזוכה לחיי העולם הבא, וכמו שהביא רש"י בשם הירושלמי, מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני, ופעם אחת אמר לו אביו, מאין לך כל אלה? אמר לו, סבא [זקן] מה איכפת לך, טחון ואכול, לעוס ואכול. אוי אבוי, השם יצילנו, מה שווה העוף השמן שלו, אם הוא מדבר אתו בשפה כזו, הרי מראה איך צרות עין, וכל רחוחו לא שווה כלום. ומאיך? מעשה באחד שהיה טחון בריחיים, והיה לו אבא זקן ושלא המלך שיבוא אביו לעבודת המלך. אמר לו הבן, אבא, טחון אתה ואני אלך תחתך לעבודת המלך, כי שם יכולים חלילה לבזות אותך ולהכות אותך. וכיון שהסביר לאביו בדברים טובים ורכים, וניחם אותו על זה, שאין להם בריה, כי אינם יכולים להתפרנס עכשיו אם לא שהאבא יעבוד בריחיים, לכן יזכה הבן הזה לקבל גן עדן. זאת אומרת, שלא העיקר מה אתה מביא, השאלה היא איך אתה מביא? הנה יכול אדם להביא עופות שמנים וחשובים, ויקבל גהיני גהינם. ואילו אחר, יכול להעביד את אבא שלו בריחיים, ויקבל גן עדן. לכן כל כך גדולה מעלתה של כיבוד אב ואם, עד כדי כך שהקב"ה משווה את כבודו לכבוד ההורים, כי זו מטרת הבריאה לשמח את הבריות, ועל אחת כמה וכמה את ההורים שהשכל הפשוט אפילו של גוי, מחייב את ההנהגה הטובה כלפיהם מטעם הכרת הטוב.

רק שלעומת זאת, הגמרא במסכת מגילה (טז ט"ב) למדה, **שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם**, שהרי כל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית שם ועבר וספק בתורה, לא נענש עליהם, אף על פי שהפסיד מצות כיבוד אב ואם, שהיה בפועל הוא נעלם מעיני אביו 36 שנה, כי בבית לבן הוא היה 20 שנה, שנאמר (בראשית לא מא): "ז"ה לי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתְךָ", ועוד 14 שנה אצל שם ועבר, ועוד שנתיים בדרך, וכנגד זה נענש שלא ראה את יוסף 22 שנה, ולמה לא נענש על עוד 14 שנה? אלא מכאן למדה הגמרא **שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם**. וזכות התורה הגנה עליו. רק

(שמות כ יב): **"כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ"**, ונאמר (משלי ג ט): **"כַּבֵּד אֶת ה' מְהוֹנֵךְ"**, השווה הכתוב כיבוד אב ואם לכבוד המקום. נאמר (ויקרא יט א): **"אִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִּירָאוּ"**, ונאמר (דברים י ג): **"אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא וְאֶתוֹ תַעֲבֹד"**, השווה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום. נאמר (שמות כא ז): **"וּמִקְלָל אָבִיו וְאָמוּ מוֹת יוֹמָת"**, ונאמר (ויקרא כד טו): **"אִישׁ אִישׁ כִּי יִקְלָל אֶלְקָיו וְנָשָׂא חֲטָאֵהוּ"**, השווה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום. אבל בהכאה, ודאי שלא שייך להשוותם, לכן רק הזהירה התורה על אב ואם, שנאמר (שם טו): **"וּמַכָּה אָבִיו וְאָמוּ מוֹת יוֹמָת"**. אומרת הגמרא, וכן בדין הוא להשוותם לכבוד המקום ברוך הוא, שהרי שלשתם שותפים בו.³

כבוד ההורים יותר או כבוד הקב"ה יותר

ג. ואמנם בירושלמי (פאה פ"א ה"א) מובא בשם רבי שמעון בר יוחאי, גדול **כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו**, שנאמר: **"כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ"** ונאמר: **"כַּבֵּד אֶת ה' מְהוֹנֵךְ"**, ממה אתה מכבדו? ממה

שחונך, מפריש לקט שכחה ופאה, מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה, ועושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וציצית, ומאכיל את העניים ואת הרעבים ומשקה את הצמאים, אם יש לך אתה חייב בכלם, ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן. **אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם, בין שיש לך הון בין שאין לך הון, כבד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים.**⁴ ומספר הירושלמי שפעם רבי יונתן ורבי ינאי היו יושבים יחד, ובא אדם אחד ונישק את רגליו של רבי יונתן, אמר לו רבי ינאי, מה עשית לו שהוא עושה לך כל כך כזה כבוד. אמר לו, פעם אחת הוא בא אלי שאין לו לחם לאכול, והתלונן על בנו שיש לו אפשרות לזונו והוא לא אכפת לו ממנו ולא זן אותו. ונתתי לו עצה שיאסוף הרבה אנשים בבית הכנסת ויבזה אותו בפניהם ויוכיחו על פניו, ועל ידי כך יתבייש ויזון אותו.⁵ אמר לו רבי ינאי, ולמה לא כפית את הבן שיזון את אביו בעל כורחו? תמה עליו רבי יונתן, וכי בית דין כופין על זה, והרי הלהכה כיבוד אב מכספו של האב ולא משל בן,⁶ ואיך אכפה אותו לזון את

⁴ והנה בגמרא בבא מציעא (לב ע"א) אמרו, מנין שאם אמר לו אביו של כהן היטמא למת או שאמר לו אל תחזיר אבידה שלא ישמע לו? שנאמר (ויקרא יט א): **"אִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִירָאוּ וְאֶת שְׁבֻתַי תִשְמְרוּ אֲנִי ה'"**, כולכם חייבים בכבודי. מקשה הגמרא, וכי רק בגלל שכתבה התורה **"וְאֶת שְׁבֻתַי תִשְמְרוּ אֲנִי ה'"**, אז ישמע בקול ה' ולא בקול אביו, ואם לא היתה אומרת התורה ככה, וכי הייתי אומר שנשמע לקול האב, והרי וכו'. עונה הגמרא, סלקא דעתך אמינא, והואיל **הוהוּקש** כיבוד אב ואם בגלל שיש לו מקום, שנאמר כאן כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר להלן כבוד את ה' מהונך, הלכך לציית ליה לאב, קא משמע לן דלא לשמע ליה. ולכאורה, אם לפי שיטת הבבלי שהוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום להשוותם יחד, היתה הוה אמינא שישמע לאביו נגד הקב"ה, כל שכן לפי שיטת הירושלמי שכבוד אביו גדול מכבודו של השם יתברך, שתהיה הוה אמינא כזו, ולמה הירושלמי לא הקשה, כיון שגדול כבוד אב מכוון המקום יכול ישמע לו? ויתרף **"אני ה'"** כמו הבבלי. ואפשר שירושלמי זה היה ברור המסקנה, שכיון שכל מה שכבודו של אביו יותר מכבודו, אז רק בגלל ציווי של הבורא יתברך, שהוא ציוה לכבדם יותר ממנו, נמצא שעדיין כבוד המקום עלית על כולנה, כי דיו לבא מן הדין להיות כנידון, והפה שאסר הוא הפה שהתיר, הוא בורא עולם שאמר תכבד את אבא שלך יותר ממנו, והוא אומר לך שתשמע בקולו, כי אתה ואביך חייבים בכבודו, ולכן ברור שישמע להקב"ה ולא לאביו כשדבריו סותרים את ציווי השם. אחר כך ראיתי בירושלמי בבבא מציעא (פ"ב ה"ד) על המשנה שם שאמרה, אם אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר אבידה, הרי זה לא ישמע לו. והקשה, והרי בכל מקום אתה אומר עשה דוחה לא תעשה, ולמה כאן לא נאמר שמועט עשה של כיבוד אב ואם ידחה ללא תעשה של אבידה "לא תוכל להתעלם" וישמע לאביו ולא יחזיר האבידה? ומתרץ הירושלמי, שאני הכא, כיון שהוא ואביו חייבים בכבוד המקום. ומבואר כ"ל שבאמת הירושלמי למד כן מסברא, שחייבים בכבוד הקב"ה, ולכן הוצרך להביא פסוק דוקא כמו הבבלי.

⁵ כיצא בזה מצאנו בגמרא בכתובות (ג ט"א) שדרשו על הפסוק (תהלים קו א): **"אֲשֶׁרִי שְׁמַרִי מִשֶׁפֶט עֲשֶׂה יְצַדְקָה בְּכָל עֵת"**, וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת, והלוא הוא יתרושע בסוף? אלא זה הזן את בניו ובנותיו כשהם קטנים. כלומר, מן הדין בשעה שגלתה הסנהדרין לאושא, תקנו כמה תקנות טובות, ואחת מהם שיהיה אדם חייב לזון את בניו ובנותיו עד גיל שש, אבל לאחר גיל שש הוא כבר חי נושא את עצמו, שילך ימכור עיתונים [עריבות לפני חג סוכות והושענא רבה, ודגלים לפני שמחת תורה] ויתפרנס. במשך הדורות, ראו חכמים שלא יכולים הקטנים לעמוד בזה בגיל כזה, תקנו לזון אותם עד שידגלו, ואם היו רואים אבא אכזר שלא רוצה לזון את בניו לאחר גיל שש, היו מביישים ומכלימים אותו ברבים, [בבית הכנסת בשבת בבוקר, בין תפילת שחרית למוסף שכולם נמצאים], כמבואר בגמרא (שם מט ע"ב) וברמב"ם (הלכות אישות פ"ב ה"ד) ובשו"ע (אה"ע סימן ע"א ס"א): חייב אדם לזון את בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש. ומשם ואילך, זן אותם כתקנת חכמים עד שידגלו. ואם לא רצה, גוערים בו ומכלימים אותו ופוצרים בו. ואם לא רצה, מכריזים עליו בציבור ואומרים: פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן אפרוחיו. והיינו שהוא יותר גרוע מעורב, כי העורב בתחילה שזוגתו מטילה ביצים ויוצאים עורבים לבנים כמו יונים, הוא כועס ועוזב אותה, כי הוא חושד בה שהלכה עם יון, [העורב מטבעו חכם מאוד, כמבואר בגמרא שנהדרין (ק"ח ע"ב) שעד כדי כך, אמר לו העורב לנח, למה דוקא אותי אתה שולח לראות הקלו המים מעל פני האדמה, שמא לאשתי אתה צריך? אמר לו נח: רשע, במותר לי נאסר לי, בנאסר לי לא כל שכן. ע"ש.] לכן הוא עושה ברוגז עם אשתו, ובינתיים הקב"ה ישתבח שמו דואג לאפרוחים שלו, מהצואה שלהם יוצאים תולעים והם אוכלים אותם, וכמו שנאמר (תהלים קמ"ז ט): **"נִוְתַן לְבִהמָה לְחֶמָה, לִבְנֵי עֶרְבַּ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ"**. לאחר כמה חודשים שנהפכים הכנפיים של האפרוחים שלו לצבע שחור, אז הורא באמין שאשתו לא בגדה בו, וחוזר אליהם לזון אותם. נמצא אם כן שכמה שהעורב רשע גדול, אבל בסוף כשהוא יודע שאלו הם הבנים שלו, הוא זן אותם, ואילו האיש הזה שידוע בבירור שהם הבנים שלו, בכל זאת לא רוצה לזון אותם לאחר גיל שש, ובדברים כאלו מביישים אותו ברבים. ולאחר בושות כאלו, שכולם שומעים וזבים לו על שעירוב את בניו ללא רחם, מי יכול להישאר אדיש ולא לזון אותם, אפילו יהיה לו עור של פיל, הוא אמור להיכנע. ועיין בשו"ת יחווה דעת (ה"ג סימן ע"ו בהערה) שכבר בזמנו לפני כשמונים שנה, עשו תקנה הרבנית הראשית שחובה לזון את הילדים עד גיל חמש עשרה. ע"ש.

⁶ למשל, אם האבא שולח את הבן, לך תקנה לי ארוחת בוקר, אז יכול הבן לומר

שלאורה יש להבין, וכי יעלה על הדעת כשיעקב אבינו ישב עשרים שנה בבית לבן, וכי לא עסק בתורה, הרי מי שיראה בזוהר הקדוש בפרשת ויצא (קס"א ע"א) על הפסוק **"וַיִּקַּח לוֹ וַיַּעֲקֹב מִקָּל לִבְנֵהּ לַח לֶלֶז וְעָרְמוֹן וַיַּפְצֵל בֵּהֶן פְּצֻלוֹת לְבָנוֹת..."** ובעוד פסוקים שם, כמה הזוהר מאריך בדברים נפלאים ועמוקים, מה היו כוונותיו של יעקב, דברים שאין לנו בהן הבנה מינימלית, ובוודאי שגם בשנים אלו היה שקוע בתורה ובסודות עליונים, ולמה התורה הזו לא הגנה עליו להצילו מהעונש על שניעלם מאביו עשרים ושתים שנה? ואולי אפשר לומר שסוף סוף לא דומים השנים האלו לשנים שהיה בבית שם ועבר, כי שמה כל כולו היה רק בתורה, לא היה לו שום דבר אחר, הרי אפילו על מיטה הוא לא ישן, וכמו שהביא רש"י (בראשית כח י"א) את המדרש: **"וישכב במקום ההוא"**, באותו מקום שכב, אבל ארבע עשרה שנה ששימש בבית שם ועבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה. לכן תורה כזו הגינה עליו אפילו מפני ביטול מצוה כזו גדולה וחמורה של כיבוד אב ואם, אבל כשהיה בבית לבן, כבר לא היתה לו אותה איכות, כי היה טרוד בצער גידול בנים, כמבואר בגמרא שבת (פ"ט ע"ב), וגם היה רועה את צאן לבן במסירות נפש ובנאמנות שאין כדוגמתה, וכמו שהפסוק אומר (בראשית לא ט"ז): **"טֹרְפָה לֹא הִבְאִיתִי אֵלָיְכֶם, אֲנֹכִי אֲחַטְּנֶה מִיְדֵי תִבְקַשְׁנֶה, וְנִבְנִיתִי יוֹם וְנִבְנִיתִי לַיְלָה. הֵייתִי בָיִם אֲקַלְנִי חָרֵב וְקָרַח בְּיַלְתָּ, וְתִדַּד שְׁנָתִי מִעֵינַי"**, כמה עמל ונידודי שינה, היה גונב ממני ביום ובלילה, כדי לשמור על הצאן של מעבר, ולא משנה בקור ובחום, לכן אולי תורה כזאת, וכמובן לפי דרגתו של יעקב אבינו ע"ה שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה (בבמות ק"א ע"ב), לכן לא הועילה לו כל כך נגד ביטול מצות כיבוד אב ואם, ולכן נענש כנגד עשרים ושתים שנה אלו, שלא ראה את יוסף.

ולפי זה יצא אולי חידוש, שמה שהגמרא במגילה אמרה, שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, והביאה ראה מיעקב אבינו, אפשר שדוקא בכיוצא בזה, כשהלימוד באיכות גבוהה, כמו יעקב שלמד בבית המדרש נטול הפרעות, זו תורה שגדולה מכיבוד אב ואם. אבל תורה שמהולה בעניינים אחרים של טרדות וכיוצא בזה, אולי היא לא בדרגה א' א' עד כדי כך להיות יותר מכיבוד אב ואם, אלא היא כמו כיבוד אב ואם, וכמבואר במדרש הנ"ל עם רבי יהושע בן אלם שגדול כח כבוד אב ואם כתלמוד תורה. וצריך עוד לעיין בזה.

² ברכה, זה בלשון סגי נהור, כלומר לשון הפוכה, ברכה במקום קללה.

³ וכמו שאמרו בגמרא נדה (לא ע"א): שלשה שותפים יש באדם, הקב"ה, אביו ואמו. אביו מזרע הלבן, שממנו עצמות וגידים וציפורניים, ומוח שבראשו, ולובן שבעין. אמו מזרעת אדם, שממנו עור ובשר ושערות, ושחור שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקולסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן, ודיבור פה, והילוך רגליו, ובינה והשכל. וכן שהגיע זמנו להפטר מן העולם, הקב"ה נוטל את חלקו, ומליח לפניהם את חלק אביו ואמו. נמצא שעצם היצירה נעשית בשותפות שלשה, הקב"ה אביו ואמו. אבל לאחר שכבר יצא לאוויר העולם, כל הקיום שלו אך ורק על ידי הקב"ה ושתבח שמו, כמו שנאמר (נחמיה ט ז): **"וְאֵתְּהָהּ מִתְּהִי אֶת פְּלִמֹּס"**, דהיינו בכל רגע ורגע "הקב"ה נותן חיות לאדם ולכל העולם, וכמו שאנחנו אומרים בתפילה כל יום: **"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"**, דהיינו בכל יום ויום הקב"ה מחדש את הכל. ולכן אם חלילה הוא לוקח את חלקו, אין מה שימשיך את חיותו של האדם, וממילא נשאר האדם 'גוף בלי נשמה', והריהו חוזר לעפרו, ולא שווה כלום.

ועל זה כמה מחזקים דברי רבנו יוסף חיים זי"ע"א (בן איש חי שנה שניה בהקדמה לפרשת שופטים) שכתב: והן אמת שהחלקים של האב והאם הם לא כנגד חלקו יתברך, [כמו שבארנו שחלק הבורא מלווה את האדם רגע רגע לאורך כל החיים, ואילו חלק ההורים הסתיים כבר בעת לידתו]. עם כל זה, הקב"ה בחסדו השווה חלקי האב והאם כנגד חלקו, שנתן לכל אחד מהם שליש כנגד חלקו. ומדבר זה ילמד האדם מוסר, כמה וכמה צריך לשמור מצות כיבוד אב ואם ומוראם. ובעונות הרבים, יש כמה בני אדם אף על פי שהם מדקדקים במצוות ובענייני חסידות, הם מקילים במצוה זו ביותר. והנה באמת מלבד שכרה העצום והנורא מאד שיש ללמוד מהמעשה של רבי יהושע בן אלם עם ננס הקצב הנזכר בספר הדורות, הנה עוד ימצא בה האדם טעם חזק וגדול בחיוב שלה, על פי השכל ועל פי נימוס העולם ודרך ארץ אשר נמצא אצל כל מין דת ודת אשר לא מישראל המה, ולכן אמרו חז"ל בגמרא (קידושין לא ע"א), עד היכן כבוד אב ואם, והשיב צא ולמד מה עשה גוי אחד באשקלון, כלומר דבר זה לא דוקא מדברי תורה ומדברי חכמים תלמד אותו, אלא צא וראה בדתות אחרים ותלמד, כמה ראוי אתה להיזהר מדברי יוסף חיים זי"ע"א. ישמע חכם ויוסף לקח.

מזונות לאביו ולאמו הרי זה בכלל הצדקה, וצדקה גדולה היא שהקרוב קודם. וכן דעת הרשב"א (ח"ד סימן נ), והרא"ש (קידושין פ"א אות ו) ועוד. אבל מה יהיה הדין במקרה שפתאום גם לבן אין כסף, וכמו בתקופה של עכשיו שבעוונות הרבים עקב הנגיף הוציאו את הבן לחל"ת [חופשה ללא תשלום] כבר במשך כמה וכמה חודשים, ונוצר מצב שגם הבן בקושי שורד, ובקושי יש לו לפרנס את בני ביתו, לחם צר ומים לחץ, האם הוא חייב לתת לאביו את מה שיש לו, וממילא יצטרך לחזר על הפתחים ולעשות 'שנורר' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בשביל פרנסתו ופרנסת בני ביתו, ולחילופין יאכל את המעט שיש לו, וילך לעשות שנורר בשביל אבא שלו. או שנאמר כיון שמצבו דחוק ואין לו בשביל לתת לאביו, ממילא הוא פטור מלתת לו, ויווצר מצב לא נעים שהאבא יצטרך לחזר על הפתחים?

דעת התוספות בתלמוד ירושלמי

ה. והנה התוספות (קידושין לא ר"א) הביאו את הירושלמי הנ"ל (אות ב) שדורש "כבד את ה' מהונך" כמו 'מהונך', ממה שחנן אותך, [כי אותיות גרוניות א, ה, ח, ע, מתחלפות], וכתבו, ומשמע שהקפיד הקב"ה על כבוד אב ואם יותר מכבודו, כי בכבודו רק ממה שחנן, ולכן אם אין לו ממון פטור, ואילו בכבוד אב ואם משמע בין שיש לו ובין שאין לו לבן, חייב. ולכן אם אין לבן לפרנס את אביו, חייב לחזר על הפתחים בשביל אביו ואמו. וחזרו על זה שוב בהמשך (שם לב ר"א), שאף שלהלכה כיבוד אב משל אב, בכל זאת מבוואר בירושלמי שאם אין לאב, בין יש לבן ובין אין לו, חייב לכבד את אביו. ומשמע שאין הכי נמי חייב הבן לחזר על הפתחים בשביל כבוד אביו, אם אין לו.

דעת הרא"ש בתלמוד ירושלמי

ו. אבל הרא"ש (קידושין פ"א אות א) כתב שמה שמשמע מהירושלמי שאפילו אם אין לבן, הוא חייב לחזר על הפתחים, אין הכוונה שיתן הבן לאביו את מה שיש לו, וממילא יחזר על הפתחים לצורך עצמו, שהרי קיימא לן להלכה כיבוד אב מכספו של האב, אלא הבן יאכל את שלו בעצמו. וכיון שעתה אין לבן לתת לאביו, הוא לא חייב לחזר על הפתחים בשביל אביו, וממילא שהאבא יחזר על הפתחים. וכמו אדם שאין לו כסף לתת צדקה, שברור שהוא לא חייב לחזר על הפתחים בשביל לתת לעניים⁷. רק שעדיין הוא חייב לכבד את אביו ולשרתו בגופו, כמבוואר בגמרא (קידושין לא ס"ב), איזהו כיבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. ואפילו אם השרות הזה יבוא לו על חשבון העבודה, ואולי אחר כך לא תהיה לו פרנסה ויגרם מצב בעקיפין שיצטרך לחזר על הפתחים לצורך עצמו, גם בזה מצווה הוא להתבטל ממלאכתו כדי לכבד את אביו בגופו. והסברא בזה, כי כמו שחייב אדם להניח תפילין ולהתפלל ולקרוא קריאת שמע, אף שידוע שאם יעשה כן, הוא יתעכב ויתבטל מעבודתו ולא יהיה לו כסף כדי מזונותיו, ויצטרך לחזר על הפתחים. כן גם כאן, צינתה אותו התורה לכבד את אביו בגופו, אף אם על ידי זה יתעכב בפרנסתו, ויתגלגלו השלכות לא הכי נעימות.

האם הבבלי והירושלמי חולקים

ז. והנה הגמרא בקידושין (לב ר"א) בסוגיא אם כיבוד אב מכספו של האב או משל בן, הקשתה מהברייתא: נאמר, כבד את אביך ואת אמך, ונאמר, כבד את ה' מהונך, מה להלן כבוד ה' בחסרון כיס, דהיינו שמוציא הוצאות עבור קניית המצוות, ציצית, תפילין, לולב, סוכה וכו', אף כיבוד אב בחסרון כיס, שיוציא הוצאות עבורו. ואם תאמר

עתה מבוילין בחוסר כל, ואין בידו לפרנסם, וכואב לו על כך מאוד. ביקש ממנו רבי יעקב, שיעשה חשבון, כמה עולה כלכלת הוריו בכל חודש, והציע שהוא ישלם לו את הסכום מידי חודש בחודשו, ובתנאי שיקבל את שכר המצוה. הרב התחבט אם להסכים לקבל את הכסף, והלך לשאול את פי הגאון החזון איש זיע"א, האם מותר לו לוותר על שכר המצוה? אמר לו החזון איש, "מה השאלה, שתפסיד את שכר המצוה?! הרי בשביל ההורים צריך להיות מוכן לקפוץ אפילו לגהינם!" אחר כך חייד ואמר: אל דאגה, להקב"ה יש מספיק שכר, גם בשבילך וגם בשביל רבי יעקב.

ואמנם היום ברוך השם, אשריהם ישראל, יש כמעט בכל מקום, מפעלי חסד ותמיכה לנזקקים. ולכן כאשר אין באפשרותו של הבן לפרנס את הוריו, יפנה למפעלי החסד שיתמכו בהוריו, ויעשה הכל באופן שלא יתביישו. ויתאמץ להיות הוא השליח הטוב לקחת ממפעל החסד ולתת להוריו בצורה יפה ומכובדת, ולא שיצטרכו הם ללכת ולהושיט יד כעני בפתח. ותן לחכם ויחכם עוד.

אביו מכספו? תמה עליו רבי ינאי, וכי יש לך ספק בזה, הרי פשוט שכופים אותו, כיון שאין לאב לחם לאכול. חזר בו רבי יונתן, ופסקו הלכה למעשה שכופין את הבן לזון את האב. אמר רבי יוסי, הלוואי שכל השמועות יהיו ברורות לי כמו ההלכה הזו שכופין את הבן לזון את האב. ע"ש.

מצוה שמתן שכרה בצידה, אין כופין עליה

ג. והנה אף על גב דקיימא לן בגמרא חולין (ק"י ע"ב) כל מצות עשה שמתן שכרה בצידה, אין בית דין של מטה מוזהרים עליה. שהרי כל מצות עשה בית דין מוזהרים להעניש את האדם עד שיקיימה, כגון, מי שלא רוצה לאכול מצה בליל פסח או לא רוצה לאכול כזית לחם בסוכה בליל סוכות, או לא רוצה ליטול לולב, או לא רוצה למול את בנו ביום השמיני, כופין אותו עד שתצא נפשו (שם קלב ע"ב), אבל מצוה שמתן שכרה בצידה, כגון כיבוד אב ואם, שהבטיחה התורה במפורש "למען יאריכון ימך", כיון שכתבה התורה את שכרה, מכלל הן אתה שומע לא, בר מינך, ולכן אין בית דין של מטה מצווים לכפותו אם לא יקיים, שהרי כל תפקידם להעמיד את הדת על תילה ולתת עונשים כפי הצורך, ואילו כאן די לו העונש המפורש, השם יצילנו. ואם כן למה אמרנו שכופין את הבן לזון את אביו? ואף שלהלכה נראה בהמשך שמה שחייב הבן לזון את אביו, הוא מדין חיוב מצות צדקה שקרוב קרוב קודם, ולא מדין מצות כיבוד אב ואם, אבל עדיין קשה, הרי גם מצות צדקה, מתן שכרה בצידה, שנאמר (דברים טו ח): "פֶתַח תִּפְתַּח אֶת פִּיךָ לֵאמֹר... כִּי בִגְלַל הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ, וְאִם כֵּן לֹא הִיוּ אֲמֹרִים בֵּית דִּין לְכַפּוֹת עֲלֶיךָ? וְשֶׁ לֵיִשָּׁב עַל פִּי הַתּוֹסְפוֹת (חולין ק"י ע"ב) בשם רבנו תם, שמה שבית דין לא מצווים לכופו הוא במלקות דוקא, אבל בדיבורים יכולים לכופו אפילו במצוה שמתן שכרה בצידה. ע"ש. ולכן גם כאן יכולים בית דין לגעור בבן האכזר ולביישו ברבים עד שיזון את אביו. עוד אפשר לומר, לפי מה שכתב הרמב"ם (הלכות ממרס פ"ה ה"ח): שכל המבזה את אביו או אפילו בדברים ואפילו ברמיזה, הרי זה ארור מפי הגבורה, ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שיראו. ומבוואר שבזלזול, רשאים אפילו לכופו במכות. ולפי זה יש מקום לומר, שאם הבן יש באפשרותו, ובכל זאת לא אכפת לו מאביו שאין לו לחם לאכול ובגד ללבוש, וגורם לו שיחזר על הפתחים, הרי אין לך בזיון גדול מזה, לכן רשאים בית דין לכופו לזון את אביו, אפילו במכת מרדות.

אם נשלח הבן לחל"ת ואין לו לפרנס את אביו

ד. והנה במקרה שהאבא מובטל תקופה ארוכה ואין לו פרנסה, ואילו לבן יש, מבוואר ברבים מהראשונים שהחובה על הבן לזון את אביו לא מדין כיבוד אב ואם, שהרי חיוב הכיבוד הוא דוקא מכספו של האב, אלא מדין צדקה כשאר עניי ישראל, רק שהאב קודם להם, כי קרוב קרוב קודם, וכמו שכתבו התוספות (קידושין לא ר"א, לב ע"א), ה"ר"ף (שם יג ס"א), וה"ר"ן (שם). וכן משמעות דברי הרמב"ם (הלכות ממרס פ"ו ה"ג) שכתב, איזהו כיבוד? מאכיל ומשקה מלביש ומכסה משל האב. ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן, כופין אותו וזן אביו ואמו "כפי מה שהוא יכול". ומבוואר מלשונו שנותן כפי מה שיכול לתת, היינו כמו כל נתינת צדקה, שהחיוב הוא לפי יכולתו. וכן דייקו הטור והבית יוסף (יר"ד סימן רמ). וכן מפורש ברמב"ם בהלכות מתנות עניים (פ"ה ה"ז): הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם, כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבוזות, וכן הנותן

לאבא, בשמחה רבה, אבא היקר תביא לי כסף ואני אקנה לך, אבל לא חייב הבן לקנות מהכסף שלו עצמו. וכמו כן, אם הבן גר חרוק מהוריו, והוא רוצה לבוא לבקר אותם בשבת ולכבד אותם, אבל הנטיעה עם כל ילדיו, עולה לו הרבה כסף, מן הדין רשאי לבקש מאביו את כסף הנטיעות. רק כמובן שלא יהיה הבן 'תמע', לבקש כל דבר מאבא שלו, אבל זה הדין, והכל לפי הענין.

⁷ כמובן זה מן הדין, אבל ברור שעל כל פנים, מן הנימוס נכון מאוד שהבן יעשה הכל, ואפילו יחזר על הפתחים למען הוריו, ואין ספק שישלם ה' פעלו, ותהי משכורתו שלימה מעם ה', שמונע מהם בזיון איום ונורא, שלא יצטרכו הם לחזר על הפתחים ולהתבזות, חלילה.

ובספר מעשה איש (חלק ב קפא) מסופר על רבי יעקב הלפרין שהתייתם מהוריו בעודו ילד רך כבן שש, וכיון שלא זכה לקיים מצות כיבוד הורים, התאוה מאוד לזכות במצוה יקרה זו. פעם אחת פגש ברב מתל אביב שהתאוון בפניו שהנה הוריו הגיעו

החילוק בסברא

יא. והנה עדיין יש לחדד את הדברים, כי לכאורה מה הסברא בזה שמצד אחד אנחנו לא מחייבים את הברך לחזור על הפתחים בשביל אביו, ומאידך אנחנו מחייבים אותו לשרת בגופו את אביו, אף שעל ידי כך יתגלגל שהוא יתבטל מעבודתו ויחסר מכספו, ויצטרך לחזור על הפתחים? ובמילים אחרות, כיון שנפסק להלכה שכיבוד אב מכספו של האב ולא משל בן, למה אתה גורם לבן בעקיפין שיצטרך להוציא כסף משלו, על ידי שיתעכב בשרות בגופו לאביו ולא ילך לעבודה, וממילא יתגלגל שיצטרך לחזור על הפתחים או לעבוד שעות נוספות בזמנים אחרים פנויים? וצריך לומר כיון שבארנו שחייב נתינת מזון לאבא, הוא לא מדין כיבוד אב ואם, אלא מדין צדקה לעניים, לכן אין לו שום כח ותוקף לחייב את הברך לחזור על הפתחים בשביל זה, כמו שלא נחייב כל אדם לחזור על הפתחים בשביל לחלק צדקות לעניים. אלא שבכל זאת נחייב את הברך לשרת את אביו בגופו, אף שנגרם לו מכך הפסד שמתבטל מעבודתו, ויצטרך לחזור על הפתחים לצורך מזונותיו, כי שרות בגופו דומה לכל שאר מצוות שמקיימים בגוף כתפילה וקריאת שמע והנחת תפילין, שחייב אדם לעשותן, אף אם על ידי כך יתבטל מעבודתו ויחסר מכספו. (ועיין בלבוש י"ד סימן רמ"ה, ואבני נזר קידושין לב ע"א)

ג' מצוות שבשביל לקיימן צריך אפילו לחזור על הפתחים

יב. עוד נקודה אחת בסיום הדברים, הבאנו את דברי ירושלמי: "כִּבְדָּ אֶת ה' מְהוֹנָדָּ, מִמָּה אֵתָה מְכַבְדוּ? מִמָּה שְׁחַנְךָ, מִפְּרִישׁ לִקְט שְׂכָחָה וּפְאָה... עוֹשֶׂה סוּכָה וְלוּלָב וְשׁוֹפָר וְתַפְּלִין וְצִיצִית... אִם יֵשׁ לְךָ אֵתָה חַיִּיב בְּכוֹלָם, וְאִם אֵין לְךָ אֵין אֵתָה חַיִּיב בְּאַחַת מֵהֶן". זאת אומרת שבשאר מצוות, מי שאין לו כסף לא חייבו אותו למכור כסותו או לחזור על הפתחים כדי להמציא לו מעות לקנות ציצית, תפילין לולב, סוכה. [ועיין לגאון רבי חיים פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (י"ד ס"ס נו) שהביא בשם הגאון החסיד והעניו רבנו אליהו הכהן טעם למה לא הצריך הקב"ה לחזור על הפתחים אחר מצוותיו. ע"ש.] והנה מצאנו שתי מצוות שיוצאות דופן, הנה בהדלקת נר חנוכה, מפורש כתב הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד ה"ב): מצות נר חנוכה, מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (א"ח סימן תרע"א ע"א). וכן מצות שתיית ארבע כוסות בליל הסדר, פסק מרן (סימן תעב ג"ג), אפילו עני המתפרנס מן הצדקה, ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לארבע כוסות. והנה הקשה הרב משנה ברורה (ביאור הלכה סימן תרנו) וכתב, ואגב אעורר פה במה שהיה קשה לי על מה שהעתיקו העולת תמיד והאליה רבה ראייה מהירושלמי שאין חייב אדם לחזור על הפתחים כדי לקנות תפילין ואתרוג ושאר מצוות, והלא קיימא לן שעל נר חנוכה וארבע כוסות צריך לשאול על הפתחים כדי לקיימם, אף שהם רק מצוות דרבנן, וכל שכן בעניינינו שהן מצוות של תורה. ואפילו אם תאמר שמשום פרסומי ניסא, תיקנו רבנן כן. מה יענו בהא דקיימא לן (א"ח סימן רסג ס"ב) "לנר שבת אפילו אין לו מה יאכל, שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא". והלא עונג שבת הוא רק מדברי קבלה, ואילו תפילין ושופר וכו' הוא הכל מצות עשה של תורה. וצריך עיון. עכ"ד. וכן ראיתי בשו"ת מור ואהלות (אהל ברכות והודאות סימן ג) שהקשה כן. אבל אחר המחילה, יש ליישב את הקושיא על פי הרמב"ם (שם ה"ג) שכתב, הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום, הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זיכרון הנס. היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר: "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום". ע"כ. ומפורש ברמב"ם ששלום בית עולה על פרסומי ניסא, ולכן יקנה נר שבת ולא נר חנוכה. לכן מובן למה פסק מרן בשו"ע גם בנר שבת ששואל על הפתחים כמו בנר חנוכה וארבע כוסות, כי אדרבה הוא עלית על כולנה, ומעלתו יותר מפרסומי ניסא, כי גדול השלום. וכן מפורש גם ברמב"ם (הלכות שבת פרק ה הלכה א) אפילו אין לו מה יאכל, שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת. מנר שבת ונר חנוכה, ולפי דברינו משובים הדברים היטב. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי (ח"ב י"ד סימן קיא) שלא הסכים לדברי הבאור הלכה. ע"ש.

שכיבוד אב מכספו של האב ולא של הברך, הרי אין כאן שום חסרון כיון? ותרצה הגמרא, שנפקא מינה לביטול מלאכה, והיינו שאף על פי שהברך לא חייב להוציא ממון מכיסו עבור אביו, אבל הוא חייב לכבד ולשרת את אביו בגופו למרות שבאותו הזמן הוא יתבטל ממלאכה, ויגרם לו בעקיפין חסרון כיון. ומבואר מכאן לכאורה לא כמו הירושלמי, כי בירושלמי משמע שכבוד האב יותר גדול מכבוד ה', ולכן אמר: "כיבוד אב ואם, בין שיש לך הון בין שאין לך הון, כבוד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים", ואילו בבבלי משמע שאדרבה כבוד ה' גדול יותר מכבוד האב, כי לכבוד ה' חייב להוציא כסף ממש, חסרון כיון, ואילו לכבוד אביו, לא חייב הברך להוציא כסף כלל, אלא רק מניעת רווח שיתבטל ממלאכתו. ובאמת שהר"ן (קידושין יג ע"ב) הרגיש בזה והביא בשם רבנו שמשון משנץ (מסכת פאה פ"א מ"א), שלפי מסקנת הבבלי שכיבוד אב משל אב, צריך לומר שמה שאמרו בירושלמי שצריך הברך לחזור על הפתחים, זה רק לענין ביטול מלאכה, דהיינו שאפילו אם יתבטל ממלאכתו לצורך אביו, יצטרך אחר כך לחזור על הפתחים, חייב להתבטל, וכמבואר בבבלי, אבל לא שאם אין לו, שיחזור על הפתחים ממש עבור אביו. ומבואר בדבריו שהבין שהבבלי והירושלמי חולקים, ודברי הירושלמי שכיבוד אב יותר גדול, תואמים רק למאן דאמר שכיבוד אב משל בן, ולכן אם יש לבן מעט, יתן לאביו את שלו, ולעצמו שיחזור על הפתחים. וכן מפורש בפירוש רבנו שמשון שם, שכתב, ולפי שיטת הירושלמי משמע שיש סיוע למאן דאמר כיבוד אב משל בן, אלא שלמאן דאמר משל אב, יש לתרץ כמו שתיירץ הבבלי שנפקא מינה לביטול מלאכה.

סיכום השיטות

ח. נמצא שלפי פירוש הר"ש, לדעת הבבלי כבוד אב משל אב, ורק אם אין לאב ויש לבן כופין את הברך מתורת צדקה בלבד. ואם יש לבן מעט, ואין לו לתת לאב, לא חייב לתת את שלו כלל. ורק יעזור בגופו לאביו, אפילו אם על ידי כך יתבטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים. ואילו לירושלמי אפילו אם יש לבן מעט, יתן לאביו, ויחזור על הפתחים לצורך עצמו. אולם לפי הרא"ש משמע שמחבר את הבבלי והירושלמי יחד, ובאר בתוך דברי הירושלמי שאמר "שאפילו אתה מסבב על הפתחים", היינו כתיירוץ הבבלי מחמת שמשרת בגופו את אביו, וממילא בטל ממלאכה ויצטרך לחזור על הפתחים. וכן מבואר בדבריו בתוספות הרא"ש (קידושין לב ע"א). ע"ש. אבל התוספות הבינו את הירושלמי כפשוטו, שאם אין לאב ואין לבן לתת לו, חייב הברך לחזור על הפתחים בשביל כבוד אביו, שחלילה לא יצטרך האב לחזור על הפתחים, שכבוד האב גדול יותר מכבוד המקום.

קושיא על התוספות ותירוץ העצמות יוסף

ט. רק שצריך להבין, שאם כן איך הביאו התוספות את הירושלמי הזה על הבבלי, והרי בבבלי מבואר שרק מצווה הברך על ביטול מלאכה שמקסימום אפשר שיגרר ממנה שיצטרך לחזור על הפתחים בשביל עצמו, אבל לא חייבו אותו לחזור על הפתחים לצורך אביו. וצריך לומר שהתוספות למדו כמו שכתב בספר עצמות יוסף (קידושין ל ע"ב. לרבנו יוסף אבן עזרא, תלמידו של מהרש"ם, לפני כ-350 שנה), שלעולם הבבלי והירושלמי לא חולקים, ומה שהבבלי אומר, השווה הכתוב כיבוד אב ואם לכבוד המקום, שמשמע ששווים הם ולא יותר מכבוד המקום, היינו לענין שהצד השווה שבהם, שבשניהם יש חסרון כיון, אבל הא כדאיתא והא כדאיתא, דהיינו שלענין שאר מצוות יוציא מממונו ממש, ויקנה לולב ואתרוג וכו', ואילו בכיבוד אב ואם הוא פטור מלהוציא ממון ממש, כי כיבוד אב משל אב, אך הוא חייב לכבדם בגופו אפילו אם שיתבטל ממלאכה ויחזור לו מממונו. אבל לעולם כיבוד אב ואם גדול יותר לענין שצריך אפילו לחזור על הפתחים, ואילו בשביל כבוד המקום לא צריך לחזור על הפתחים בשביל לקנות לולב ואתרוג.

הלכה למעשה כשלשת עמודי ההוראה

י. להלכה מרן השלחן ערוך (י"ד סימן רמ"ה) פסק כשלשת עמוד ההוראה, הר"ף, הרמב"ם והרא"ש, שאם אין לאב ויש לבן, כופים את הברך לזון את אביו כפי יכולתו מתורת צדקה. ואם אין לבן, אינו חייב לחזור על הפתחים בשביל להאכיל את אביו. אבל חייב לכבדו בגופו, אף על פי שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים.